

Vankien terveys ja hyvinvointi 2023

Wattu IV -vankiväestötutkimus

Mika Rautanen
Kennet Harald
Sasu Tyni
(toim.)

Miesvangeista 44 prosenttia ja naisvangeista neljä prosenttia oli käyttänyt jossakin elämän vaiheessa dopingaineita. Yleisväestössä vastaava luku on noin yksi prosentti.

Nuorimmat ensimmäisen kerran dopingaineita pistäneet vangit olivat 15-vuotiaita ja vanhimmat 58-vuotiaita.

Yleisimmin käytettyjä dopingaineita olivat testosteroni tai sen johdannaiset ja anaboliset steroidit.

Pistämällä dopingaineita käyttäneistä joka toisella oli todettu C-hepatiitti.

Rikosseuraamusalan työntekijät tarvitsevat lisäkoulutusta kuntodopingista ja käytön puheeksi otosta.

Dopingaineiden käytöstä ja käytön motiiveista tarvitaan lisää tutkimustietoa, jotta käyttäjien ääni saadaan kuuluviin hoitokäytäntöjä suunniteltaessa.

Dopingaineiden käyttö

Johdanto

Kuntodoping tarkoittaa kilpa- ja huippu-urheilun ulkopuolista dopingaineiden käyttöä. Dopingaineita käytetään pistämällä, tabletteina tai iholle levitettävinä geeleinä. Yleisin motiivi dopingaineiden käyttöön on lihasmassan kasvattaminen ja nopeiden tulosten saavuttaminen. Kuntodopingin käyttöön liittyy lisääntynyt riski saada fyysisiä ja psyykkisiä haittavaikutuksia mutta joskus myös leimaantumisen pelko. Pelko voi johtaa siihen, ettei dopingaineiden käytöstä tai haittavaikutuksista välttämättä haluta kertoa avoimesti terveydenhuollon ammattilaisille. Lisäksi dopingaineita pistämällä käyttävillä henkilöillä on lisääntynyt C-hepatiitin ja HIV:n riski.

Eniten käytettyjä dopingaineita ovat anaboliset steroidit ja testosteroni. Anabolisten steroidien maailmanlaajuinen elinaikaisen käytön esiintyvyys on arvioitu olevan 3,3 prosenttia (1). Suomessa väestötason kyselyt ovat osoittaneet, että kuntodopingin käyttö on pysynyt noin yhden prosentin tasolla vuodesta 2010 (2).

Dopingaineiden käytön esiintyvyys on tutkimusten mukaan yleisempää vankilataustaisilla koko väestöön verrattuna. Pohjoismaissa rikosseuraamusalan asiakkaisissa merkittävän alaryhmän muodostavat anabolisten steroidien käyttäjät, joilla käytön elinaikainen esiintyvyys on 26,2 prosenttia (3). Suomessa anabolisten steroidien elinaikainen esiintyvyys vankilataustaisilla oli vuoden 1998 tutkimuksessa 9,6 prosenttia (4). Norjassa vastaava esiintyvyys vuonna 2020 oli 25,5 prosenttia (5).

Dopingaineiden, erityisesti anabolisten steroidien ja testosteronin, käyttö on yleisempää miehillä kuin naisilla. Dopingaineita käyttävät muodostavat monimuotoisen ryhmän, jossa erilaiset käyttäjätyypit ja käytön motiivit vaihtelevat. Yleisintä käytön ajatellaan olevan noin 30-vuotiailla miehillä.

Erityisesti pitkäaikaiseen dopingaineiden käyttöön liittyy useita terveydellisiä riskejä, kuten veren kautta leviäviä tartuntatauteja (C-hepatiitti, Hiv), sydän- ja verisuonisairauksia, hormonaalisia häiriötä ja riski saada mielenterveys- ja päihdesairauksia.

Tutkimuskysymykset ja tutkimusmenetelmät

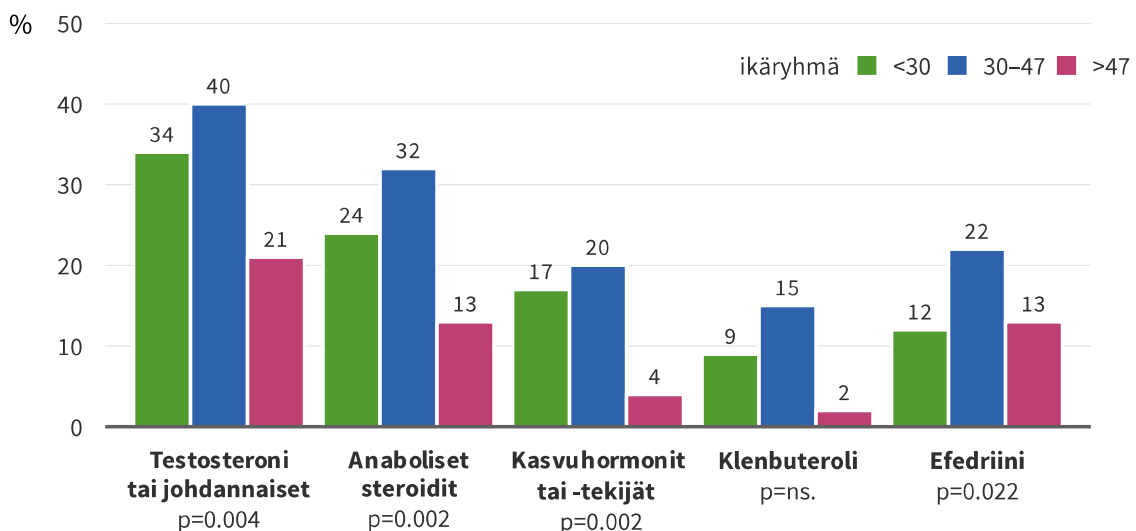
Osatutkimuksen tavoitteena oli selvittää pistämällä dopingaineita käyttävien esiintyvyys eri ikäryhmissä. Lisäksi kartoitettiin dopingaineiden käytön yhteyttä C-hepatiititartuntoihin. Aineisto koostui kyselyvastauksista sekä verinäytteistä mitatuista C-hepatiittimäärityksistä. Tietoa analysoitiin ristiintaulukoimalla.

Tulokset

Hieman yli kolmasosa vangeista (34 %) oli käyttänyt jossakin elämän vaiheessa pistämällä dopingaineita. Käyttö oli tilastollisesti merkitsevästi yleisempää miehillä (44 %) naisten dopingaineiden käyttöön verrattuna (4 %).

Dopingaineiden käyttö oli aloitettu keskimäärin 25-vuotiaana. Nuorimmat ensimmäisen kerran dopingaineita pistäneet vangit olivat 15-vuotiaita ja vanhimmat 58-vuotiaita. Viidesosa (20 %) miesvangeista ilmoitti käyttäneensä dopingaineita pistämällä myös vankilassa olon aikana. Heistä kaksi kolmasosaa (66 %) kuului 30–47-vuotiaiden ikäryhmään.

Kuvio 1. Dopingaineiden elinaikainen käyttö ikäryhmittäin (%).

Tarkasteltaessa erilaisten dopingaineiden elinaikaista käyttöä miesvangeista 45 prosenttia oli käyttänyt testosteronia tai sen johdannaisia ja 35 prosenttia anabolisia steroideja. Naisvangeilla eniten käytetty dopingaine oli efedriini (10 %).

Yleisintä dopingaineiden käyttö oli 30–47-vuotiailla, Kuvio 1 edellisellä sivulla. Dopingaineen käyttö pistämällä oli yleistä ryhmässä vankeja, joiden päärikos liittyi huumeisiin (44 %), sekä ryhmässä, jossa tuomion pituus oli yli kaksi vuotta (78 %).

Dopingaineita pistämällä käyttäneistä yli puolella (54 %) oli C-hepatiittitartunta. Eri ikäryhmien välinen ero C-hepatiittitartunnoissa oli tilastollisesti merkitsevä ($p=0,004$) siten, että tartunnat olivat yleisimpiä 30–47-vuotiailla käyttäjillä (64 %).

Dopingaineet aiheuttavat maksan vaurioita ja tulehduksia, joita kuvaavat laboratoriotulokset ALAT ja AFOS olivat tilastollisesti merkitsevästi korkeammalla tasolla pistämällä dopingaineita käyttävillä kuin ei-käyttäjillä. ALAT-keskiarvo oli käyttäjillä 42,4 U/l ja ei-käyttäjillä 29,3 U/l ($p=0,007$), ja AFOS-tulos oli käyttäjillä 39,2 U/l ja ei-käyttäjillä 31,8 U/l ($p=0,015$).

Johtopäätökset

Merkittävä havainto tässä tutkimuksessa oli dopingaineiden käytön yleisyys vankeuden aikana. Yleisesti käytetyimpiä dopingaineita nopeiden suorituskykytulosten ja lihaksikkaan olemuksen hankkimiseen ovat testosteroni tai sen johdannaiset ja anaboliset steroidit. Tämä tuli hyvin ilmi myös tässä tutkimuksessa.

Elinaikainen dopingaineita pistämällä käyttävien miesten osuus oli poikkeuksellisen suuri. Yleisesti ottaen dopingaineiden käyttäjät ovat nuoria miehiä, mutta nyt vankilassa tutkituista dopingaineiden käyttäjistä suurin osa, yli puolet, kuului 30–47-vuotiaiden ryhmään.

Naisten dopingaineiden käytöstä on toistaiseksi tehty vain vähän tieteellistä tutkimusta. Tässä tutkimuksessa voitiin todeta, että naisten eniten käyttämä aine oli efedriini. Sitä käytetään yleisimmin piristävän, aineenvaihduntaa kiihdyttävän ja rasvaa polttavan vaikutusten vuoksi.

Kansainvälisissä tutkimuksissa C-hepatiitin esiintyvyys on ollut nousussa erityisesti pistämällä dopingaineita käyttävien keskuudessa. Huolestuttava havainto olikin dopingaineiden käytön selkeä yhteys C-hepatiitin esiintyvyyteen vangeilla. C-hepatitista voi lukea lisää raportin luvusta [Infektiotaudit](#).

Toimenpide- ja jatkotutkimusehdotuksia

Dopingaineiden yleisyyden takia rikosseuraamustaustaisten dopingaineiden käyttäjien terveyttä ja dopingaineiden käytöstä johtuvia ongelmia on tärkeää seurata myös vankeusaikana. Kaikkien vankien parissa työskentelevien ammattilaisten ja alalle tulevien opiskelijoiden on tärkeä saada koulutusta kuntodopingista ilmiönä, käyttöön

liittyvistä terveysriskeistä ja riippuvuudesta sekä saada käytännön työhön konkreettisia työkaluja.

Myös dopingaineita käyttävät vangit tarvitsevat tutkittua tietoa ja asiapitoista keskustelua dopingaineiden käyttöön liittyvistä terveysriskeistä. Dopingaineita vankeusajana käyttävien ja käyttöön liittyviä ongelmia kokevien vankien tulisi saada tarvittavia hoitotoimenpiteitä vankeusajalla. Lisätutkimuksia tarvitaan dopingaineiden käytön motiiveista, jotta käyttäjien ääni saadaan kuuluviin hoitokäytäntöjä suunniteltaessa.

Dopingaineiden helppo saatavuus voi johtaa käytön yleistymiseen, joka puolestaan voi lisätä C-hepatiittitartuntojen ja dopingaineiden käytöstä johtuvia muita terveyshaittoja myös rikosseuraamustaustaisilla.

Tartuntatautien leviäminen on huolestuttavaa myös siksi, että vankiloissa ei ole neulojen vaihtomahdollisuutta. Tutkimus osoitti selkeästi, että dopingaineita käytetään pistämällä myös vankeuden aikana. Tämä on otettava huomioon terveyspalvelujen kehittämisessä ja vankien kanssa työskentelevien eri ammattiryhmien koulutuksessa. Haittoja vähentävä työote auttaa kohtaamaan käyttäjiä oikealla tavalla ja lisää työturvallisuutta suljetuissa oloissa.

Kirjoittajat

Jukka Koskelo

TtM, Tutkimuspäällikkö

A-klinikkasäätiö

Ei sidonnaisuuksia

Mika Rautanen

Lähteet

- 1) Sagoe D., Molde H., Andreassen C.S., Torsheim, T., Pallesen S. 2014: The global epidemiology of anabolic-androgenic steroid use: a meta-analysis and meta-regression analysis. *Annals of Epidemiology* 24(5), 383–398.
- 2) THL 2023: Suomalaisten huumeiden käyttö ja huumeasenteet 2022. Suomalaisten huumeekokeilut yleistyvät, asenteissa ja mielipiteissä isoja muutoksia. Tilastoraportti 15/2023. <https://www.julkari.fi/handle/10024/146435>
- 3) Sagoe D., Torsheim T., Modle H., Andreassen C.S., & Pallesen S 2015. Anabolic-androgenic steroid use in the Nordic countries: a meta-analysis and meta regression analysis. *Nord. Stud. Alcohol Drugs*: 31, 7–20.
- 4) Korte Taimi, Pykäläinen Jaana, Seppälä Timo 1998: Drug abuse of Finnish male prisoners in 1995. *Forensic Science International*: 97(2–3), 171–183.
- 5) Havnes Ingrid, Bukten Anne, Rognli Eline, Muller Ashley 2020: Use of anabolic-androgenic steroids and other substances prior to and during imprisonment - Results from the Norwegian Offender Mental Health and Addiction (NorMA) study, *Drug and Alcohol Dependence*: 217.

